

Maślankiewicz, Kazimierz

"Badania nad roślinami", Teofrast, Kraków 1961 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 8/2, 277-278

1963

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Teofrast, *Badania nad roślinami*. Opracował i tłumaczył z języka greckiego Jerzy Schnayder. Polska Akademia Nauk, Oddział w Krakowie, Kraków 1961, s. 386 (wydawnictwo powielane).

Badania nad roślinami stanowią pierwsze w języku polskim tłumaczenie jednego z dzieł Teofrasta, ucznia Arystotelesa, a następnie kontynuatora jego prac i kierownika szkoły perypatetycznej. Teofrast z Erezu na wyspie Lesbos (327—287 p.n.e.) pozostawał długo w cieniu wielkiego mistrza, któremu może nie dorównywał głębokością sądów i oryginalnością poglądów. Badania jednak ostatnich kilkunastu lat i analiza dzieł Teofrasta, które tłumaczone już były na język niemiecki, angielski i rosyjski, wykazały zdumiewającą wszechstronność zainteresowań Erezyjczyka, jego niezwykłą pracowitość w gromadzeniu materiałów oraz stojącą na wysokim poziomie metodykę¹. Odnosi się to szczególnie do jego dzieł przyrodniczych, poza obszernym działem z zakresu fizyki zachowały się bowiem prace Teofrasta z zakresu mineralogii² oraz dwa obszerne dzieła botaniczne, uważane za najcenniejsze.

Pierwsze w dzieł botanicznych — to najobszerniejsza z czasów starożytnych systematyka roślin *Badania nad roślinami* (*Peri phytón historias*), drugie zaś — *Przyczyny procesów zachodzących w roślinach* (*Peri phytón aitiôn*) zajmuje się zagadnieniami z zakresu fizjologii roślin. Zgodnie z opiniami K. Kirchnera, R. Strömberga, M. E. Siergiejenki i innych badaczy, zajmujących się botanicznymi dziełami Teofrasta, niewątpliwie za ważniejsze należy uważać dzieło pierwsze, którego przekład na polski dokonał właśnie J. Schnayder.

Przekład poprzedzony został opracowanym przez tłumacza *Wstępem*, w którym autor zajął się przede wszystkim botanicznymi dziełami Teofrasta i opiniami o nich, zwłaszcza tłumaczy i komentatorów. Podstawę tłumaczenia stanowiło angielskie wydanie *Badań* dokonane przez A. Horta³.

Badania nad roślinami składają się z dziewięciu ksiąg o następującej treści: I. Zasadnicze różnice między roślinami wynikające z różnej budowy poszczególnych ich części, które znów składają się z odmiennych części podstawowych i elementarnych. Podział świata roślinnego na drzewa, krzewy, krzewinki i zioła. II. Siew, rozmnażanie i pielęgnowanie roślin. III. Drzewa i krzewy. IV. Rozmieszczenie roślin, zwłaszcza egzotycznych na ziemi, w zależności od klimatu i gleby. Viek roślin, choroby oraz przyczyny zamierania. V. Technologia drewna nadającego się do obróbki. VI. Krzewinki, ich podział i różne gatunki. VII. Zioła uprawne i dzikie. VIII. Różne gatunki zbóż, ich siew, dojrzewanie i zbiór. Nawożenie, nawadnianie, choroby i konserwacja ziarna. IX. Rośliny lecznicze i aromatyczne, zwłaszcza egzotyczne. Wonne korzenie. Lecznicze działanie roślin.

W zakończeniu zamieszczono *Indeks polsko-lacińsko-grecki, indeks lacińsko-polski* oraz *Słowniczek terminów morfologicznych grecko-polski*. Polskie nazwy roślin ustalono pod fachowym kierownictwem doc. Jadwigi Dyakowskiej, która również przeprowadziła redakcję całości od strony botanicznej. Nazwy roślin, których nie dało się zidentyfikować, pozostawiono w przekładzie w oryginalnym brzmieniu greckim.

Do każdej księgi *Badań* dodano obszerne przypisy objaśniające tekst. Ogólna ich liczba wynosi 1103, co charakteryzuje wkłady prac tłumacza i komentatora zagadnień z zakresu botaniki⁴.

¹ Pod. J. Schnayder *Teofrast z Erezu*, „Meander“ nr 9/1954.

² Por. w nrze 1/1961 „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki“ recenzję książki E. R. Caley a J. C. Richardsa *Theophrastus on Stones*, wydanej w 1956 r.

³ A. Hort, *Theophrastus, Enquiry into plants*, 2 tomy. London 1916.

⁴ Nie są one tak obszerne, jak w książce Caley a Richardsa (por. przypis 2), gdzie na 12 stron tekstu greckiego przypada 162 strony objaśnień, niemniej jednak

Teofrast opierał się w badaniach przede wszystkim na własnych obserwacjach, bez uciekania się do dociekań filozoficznych, tak częstych u starożytnych Greków w objaśnianiu otaczającego świata. Oczywiście, musiał on korzystać także z wiadomości otrzymany od różnych informatorów, szczególnie odnośnie roślin żyjących w dalszych, nie znanych mu okolicach oraz użytków z nich. Należy jednak podkreślić, że otrzymane dane umiał wykorzystywać krytycznie; nie rzadko powtarza on np.: „To trzeba by zbadać...” lub „Więc to trzeba będzie zbadać dokładniej...”; niejednokrotnie zbliża się też do zupełnie nowoczesnego sposobu rozumowania⁵.

Wiele interesujących danych można w dziele Teofrasta znaleźć odnośnie rozmieszczenia roślin, zwłaszcza użytkowych (leczniczych, aromatycznych itp.). Doskonałe są opisy zarośli namorzynów (mangrowe) lub olbrzymich pierwotnych lasów u wybrzeży Sycylii, które stanowiły naturalną przeszkodę w lądowaniu i opanowaniu tej wyspy przez kolonizatorów; resztki tych pierwotnych lasów zachowały się do dzisiaj na Sycylii, lecz tylko w najbardziej niedostępnych górach.

Bardzo interesujący jest pogląd Teofrasta na zagadnienie przechodzenia gatunku w gatunek⁶. Píše on: „ponadto niektórzy twierdzą, że z jęczmienia wyrasta pszenica, a z pszenicy jęczmień i to oba te gatunki z tej samej łądygi. To należy uważać raczej za bajki” (s. 65—66).

W *Badaniach* można znaleźć wiele wiadomości z rolnictwa, leśnictwa i sadownictwa. Zamieszcza Teofrast również opisy wypalania węgla i smoły, metody żywicowania sosen, otrzymywania aromatycznych żywic. Nie brak również informacji z technologii drewna. Wspomina się również o stosowaniu (w Macedonii i Tessalii) zaorywanego bobu jako nawozu naturalnego.

Oczywiście, wśród zawartych w *Badaniach* wiadomości są i błędne, i bajeczne, wiele jednak opiera się na dobrych obserwacjach praktycznych. Wśród roślin leczniczych np., stosowanych w chorobach ludzi i zwierząt, znaleźć można używane do dnia dzisiejszego.

Wydanie przez PAN *Badań nad roślinami* Teofrasta należy powitać z uznaniem, żałować tylko należy, że jako formę edytorską wybrano technikę powielania, nie różniącą się od formy skryptowej.

Kazimierz Maślankiewicz

Pliniusz, *Historia naturalna* (wybór). Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław—Kraków 1961, s. LXXVIII + 506, il. 7.

Jako 128 tom „Biblioteki Narodowej” (seria II), pozostającej pod redakcją Jana Hulewicza i Samuela Sandlera, ukazał się wybór z *Historii naturalnej* Pliniusza w przekładzie Ireny i Tadeusza Zawadzkich, poprzedzony *Wstępem* w opracowaniu tych autorów (rozdział o Pliniuszu w Europie napisał Leszek Hajdukiewicz).

Obszerny *Wstęp* podzielony został na rozdziały: *Poprzednicy Pliniusza*, *Encyklopedia w świecie starożytnym*, *Osoba autora*, *Twórczość*, *„Historia Naturalna”*, *Znaczenie dzieła*, *Wpływ Pliniusza w Europie*. Uzupełnieniem *Wstępu* jest starannie zebrana bibliografia ważniejszych wydań i przekładów *Historii naturalnej* oraz dzieł o niej i jej autorze.

wiele z nich są dostatecznie obszerne i wyjaśniające tekst.

⁵ Por. J. Dyakowska, „*Badania nad roślinami*” Teofrasta z Erezu, „*Wszechświat*” nr 2/1962.

⁶ Por. tenże artykuł J. Dyakowskiej.